

İslâm Hukukunda Mirasçılık Sebepleri ve Mirasçı Gruplar

(Reasons for Inheritance and Inheritor Groups in Islamic Law)

Yahya BİLGİNER

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı | Dr., Ministry of Education
Şube Müdürü | Branch manager
İslam Hukuku Anabilim Dalı | Department of İslamic Law
Kahramanmaraş | Türkiye | Kahramanmaraş | Türkiye
yahyabilginer@hotmail | orcid.org/0000-0002-3463-1156

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi | Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 12/Ocak/2024 | Received | 12/January /2024
Kabul Tarihi | 5/Haziran /2024 | Accepted | 5/June/2024
Yayın Tarihi | 30/Haziran/2024 | Published | 30/June/2024

Atıf | Cite as:

Bilginer, Yahya. "İslâm Hukukunda Mirasçılık Sebepleri ve Mirasçı Gruplar [Reasons for Inheritance and Inheritor Groups in Islamic Law]". Tokat İlmîyat Dergisi 12/1 (Haziran | June 2024), 40-65.

<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1418570>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Reasons for Inheritance and Inheritor Groups in Islamic Law

Abstract: This study discusses the reasons for inheritance and heir groups in Islamic inheritance law. Throughout the history of humanity, inheritance, and inheritance law regulations have had an important place. Inheritor groups and the principles on which inheritance shares are based differ in every society. In the distribution of inheritance, societies have had different principles and justifications. Family protection was emphasized in some cultures, such as the Code of Hammurabi or Germanic, Turkish, and Jewish inheritance law. On the other hand, Islamic inheritance law prioritized the distribution of inheritance to relatives, known as *ashab al-ferâiz* (*ashab al-ferâiz*). It introduced a unique inheritance law within the framework of the family's protection. Among the inheritance systems, the individualist understanding has an individualist perspective and authorizes individuals to freely dispose of their property and determine their heirs. In contrast, socialist systems reject the right of inheritance and instead advocate the transfer of inheritance assets to the state, limiting the individual's right to inherit. Throughout history, the distribution of inheritance has been influenced by notions of family, individualism, and social welfare. It is well-known that inheritance shares are closely related to family and kinship ties. This is clearly seen in the distribution of the shares of the *ashab-ı ferâizin* for the family's protection. Regulations related to inheritance law are important in terms of both economic and social relations. The Qur'an contains ambiguous legal provisions, especially on inheritance. The Prophet (s.a.s.) explained these provisions and emphasized the importance of justice in the division of inheritance. The science of *Ferâiz* deals with the division of inheritance and the rights of the heirs of the deceased. The first priority after death is burial, *takfîz*, *takfîn* and funeral expenses. If the deceased has debts, these debts are paid from the inheritance. If there is a will, one-third of the estate must be paid. If there is a bequest of more than one-third, the heirs must approve this amount. The heirs are responsible for paying debts and fulfilling wills before the distribution of the remaining property. The obligation to pay debts is based on the continuity of indebtedness, which means that the deceased person is still alive in the legal sense. In Islamic law, inheritance is divided into heirs based on descent, marriage, and will. The heirs, known as *ashâb al-ferâiz*, receive the inheritance according to their proximity and shares. There are three classes of heirs: *asaba* and *zawî al-arhâm*, whose shares are not defined. *Asabiyyah* or kinship ties are considered the most substantial reason for inheritance. Even if none of the heirs receives the entire inheritance, the shares determined for them entitle them to a share. The Qur'an especially mentions children as the most substantial heirs and emphasizes the importance of *asabiyyah* or blood ties in determining the heirs. If there is no one among the heirs from the groups of *asabah*, *ashâb al-ferâiz* and *dhawî al-ahram* heirs, or if the inheritance is divided among them, the remainder is given to the public treasury, i.e. the public treasury. According to the books of *fiqh*, the science of *ferâiz*, especially the determination of inheritance shares, is based on the Book, *Sunnah* and *ijma*. The invalidity of this approach, known as *ta'lîl*, is mostly found in Hanafi *fiqh* books. Accordingly, one cannot use *qiyas* to determine inheritance shares and heir groups. Since the cause is unknown in matters of *al-faqih*, determining the groups of heirs is obligatory. *Ferâiz* is a field of financial rights, not worship, and covers servants' rights. Although *waraiz* has not been applied in the current law in our country, this science continues to exist as a sharia field that is applied for many reasons and is needed the most. Islamic inheritance law has dealt with heir groups in a broader framework than the current law. It can be said that this is because instead of concentrating the wealth in some hands, it should be divided in a wider way. In this context, Islamic inheritance law allocates specific shares for each degree of heir group. As a result, the reasons for inheritance and heir groups in the occurrence of the inheritance status, which is an important issue in Islamic inheritance law, have been analyzed on the axis of the Hanafi madhhab with qualitative data analysis and the method of *istikrâ* (induction).

Keywords: Islamic Law, Inheritance Law, Faraid, Reasons for Succession, Share.

İslâm Hukukunda Mirasçılık Sebepleri ve Mirasçı Gruplar

Öz: Yapılan bu çalışmayla İslâm miras hukukundaki mirasçılık sebepleri ve mirasçı gruplar ele alınmıştır. İnsanlık tarihi boyunca miras ve miras hukukuna dair düzenlemeler önemli bir yere sahip olmuştur. Mirasçı gruplar ve buna bağlı olarak miras hisselerinin dayandığı ilkeler her toplumda farklılık arz etmektedir. Mirasın dağıtımında, toplumların farklı ilkeleri ve gerekçeleri olmuştur. Hammurabi Kanunları ya da Cermen, Türk ve Yahudi miras hukuku gibi bazı toplumlarda ailenin korunmasına vurgu yapılmıştır. İslâm

miras hukuku da mirasın ahabü'l-ferâiz olarak bilinen akrabalara dağıtılmasına öncelik vererek ailenin korunmasına çerçevesinde kendisine has bir miras hukuku ortaya koymuştur. Mirasçı sistemlerden ferdiyetçi anlayış, bireyci bakış açısına sahiptir ve bireylere mülkleri üzerinde serbestçe tasarrufta bulunma ve mirasçılarını belirleme yetkisi vermektedir. Buna karşılık, sosyalist sistemler miras hakkını reddeder ve bunun yerine bireyin miras hakkını sınırlandırarak miras varlıklarının devlete devredilmesini savunur. Tarih boyunca miras dağılımı aile, bireycilik ve toplumsal refah kavramlarından etkilenmiştir. Miras hisseleri, aile ve akrabalık bağlarıyla yakından ilişkili olduğu bilinen bir gerçekliktir. Ailenin korunmasına yönelik özellikle ahab-ı ferâizin hisselerinin dağıtımında bu açıkça görülmektedir. Zira miras hukuku ile ilgili düzenlemeler hem ekonomik hem de sosyal ilişkiler bakımından önemlidir. Kur'ân-ı Kerim, özellikle miras konusunda muğlak hukuki hükümler içermektedir. Peygamberimiz (s.a.s.) bu hükümler için açıklamalar getirmiş ve miras paylaşımında adaletin önemini vurgulamıştır. Ferâiz ilmi, mirasın paylaşılması ve ölen kişinin mirasçılarının hakları ile ilgilidir. Ölümünden sonra ilk öncelik defin, tekfiz, tekfin ve cenaze masraflarıdır. Ölen kişinin borcu varsa, bu borçlar mirastan ödenir. Vasiyet varsa, terikenin üçte birinin ödenmesi gerekir. Eğer üçte birden fazla vasiyet varsa, bu miktarın mirasçılar tarafından onaylanması gerekir. Mirasçılar, kalan malların paylaşılmasından önce borçların ödenmesinden ve vasiyetnamelerin yerine getirilmesinden sorumludur. Borçları ödeme yükümlülüğü, ölen kişinin yasal anlamda hala hayatta olduğu anlamına gelen borçluluğun sürekliliğine dayanmaktadır. İslâm hukukunda mirasçı gruplara paylaşımı nesep, evlilik ve vasiyet esasına dayanır. Ashâbü'l-ferâiz olarak bilinen mirasçılar, mirası yakınlıklarına ve paylarına göre alırlar. Payları tanımlanmamış asabe ve zevi'l-erhâm olmak üzere üç sınıf mirasçı grup vardır. Asabiyet ya da akrabalık bağları miras için en güçlü sebep olarak kabul edilir. Mirasçılardan hiçbiri mirasın tamamını almasa bile, kendileri için belirlenen paylar onlara mirastan pay alma hakkı verir. Kur'ân-ı Kerim özellikle çocuklardan en güçlü mirasçılar olarak bahseder ve mirasçılarının belirlenmesinde asabe veya kan bağının önemini vurgular. Mirasçılardan asabe, ashâbü'l-ferâiz ve zevi'l-erhâm mirasçı gruplarından hiç kimse bulunmaz ya da terike bunlara taksim edildiği halde geriye kalan kısım beytülmala, yani kamu hazinesine verilir. Ferâiz ilmi, özellikle de miras paylarının belirlenmesi, fıkıh kitaplarına göre Kitap, Sünnet ve icmâya dayandırılmıştır. Ta'lîl olarak bilinen bu yaklaşımın geçersiz olduğu daha çok Hanefî fıkıh kitaplarında yer almıştır. Buna göre miras hisselerinin ve mirasçı gruplarının belirlenmesinde kıyasa başvurulmaz. Ferâiz meselelerinde illet bilinemediği için mirasçı gruplarının belirlenmesi taabbüdüdür. Ferâiz, ibadetlerle ilgili değil, mali haklarla ilgili bir alan olup kulların haklarını kapsar. Ferâiz, ülkemizdeki mer'î hukukta uygulanmamış olsa da bu ilim pek çok sebeplerle başvurulmuş ve en fazla ihtiyaç duyulan şer'î bir alan olarak varlığını devam ettirmektedir. İslâm miras hukuku yürürlükteki mer'î hukuka nispetle mirasçı grupları daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Bu durum serveti bazı ellerde toplamak yerine servetin daha geniş bir şekilde pay edilmesi yoluna gidilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu kapsamda İslâm miras hukukunda her derecedeki mirasçı grubuna mahsus hisseler ayrılmıştır. Neticede İslâm miras hukukunda önemli bir konu olan mirasçılık durumunun meydana gelebilmesinde mirasçılık sebepleri ve mirasçı grupları, nitel veri analizi ve istikrâ (tümevarım) yöntemiyle, Hanefî mezhebi ekseninde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Miras Hukuku, Ferâiz, Miras Sebepleri, Hisse.

Giriş

İnsan yaşadığı sürece kazandığı mallar üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. Ancak vefatıyla birlikte mülkiyeti bilhassa miras bıraktığı mallar üzerindeki hakları -vasiyet hariç- sona erer ve bütün haklar mirasçılara intikal eder. Terikenin mirasçılara hangi oranda pay edileceği Kur'ân, Sünnet, sahabe tatbikatı ve icmâ gibi delillere uygun olarak belirlenmiştir. İnsanlar, diğer tüm

canlılar gibi nesillerini devam ettirmek ve maddi imkânlarını ve varlıklarını kendi soyundan gelenlere aktarmak için doğal bir arzuya sahiptir. Mirasın düzenlenmesi, mirasçılar, mirasçılardan alacaklıları ve devlet gibi çeşitli tarafları ilgilendirmektedir. Bir kişinin kazandığı mülkün vefatından sonra kime miras kalacağına belirlenmesi, servet biriktirmek, çalışmak ve üretmek için çok önemlidir. Neslini devam ettirme ve mülk sahipliğini belirleme zorunluluğu, miras hükümlerine/kanunlarına ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır. Tarih boyunca, mirasın adil bir şekilde dağıtılabilmesi için mirasçı gruplarının tasnifinde, çeşitli sistemler ortaya atılmıştır. Bu sistemler bireyci, kolektivist/sosyalist, kanun temelli ve aileyi korumayı amaçlayan sistemler olarak sınıflandırılabilir. Ancak hiçbir devlet miras kanunlarında bu eğilimlerden sadece birini benimsememektedir. Bu miras paylaşım sistemleri, yaklaşımları ve ilkeleri bakımından farklılık göstermektedir.¹

Bunlardan aile mülkiyetini koruma ve mülkiyetin aile içinde kalmasını sağlama fikri tarih boyunca çeşitli hukuk sistemlerinde görülmektedir.² Aileyi koruyan hukuk sisteminde, miras dağıtımını sırasında aile üyelerinin çıkarlarını korumayı amaçlayan, bireyin mal varlığının tamamen mirasçılara kalması gerekli görülmesi ve mirasçılara zarar verecek tasarruflar uygun bulunmamıştır. Aile mülkiyetini korumaya yönelik bu anlayış, zümre sisteminin unsurlarını içeren İsviçre Medeni Kanun'u ve Türk Medeni Kanunu gibi modern hukuk sistemlerinde görülebilmektedir.³ Mûrise yakınlığa dayalı bu sistemde, aynı zümre içinde, ölen kişiye derece olarak yakınlık önem kazanmakta, üst zümreden bir mirasçı varsa, alt zümreden mirasçı miras alamamaktadır.⁴

Ferdietçi sistemde, miras bırakanın malları üzerinde serbestçe tasarrufta bulunmasına ve bir vasiyetname aracılığıyla mirasçılarını belirlemesine olanak tanınarak, kişisel haklar ve özerklik temelinde servetin bireylere aktarılmasına odaklanılmaktadır.⁵ Fakat bu fikirler zaman içinde uzlaştırılmıştır. Bireyci sistem, bireylerin mal biriktirmesine ve bunları topluma daha faydalı olacak kişi veya kuruluşlara devretmesine izin verir.⁶ Kanun temelli sistemler belirli yasal kurallara ve düzenlemelere bağlıdır. Bireysel mülkiyet haklarına karşı çıkan kolektivist/sosyalist sistem, mirasın bir bütün olarak topluma fayda sağlayacak şekilde dağıtılmasına öncelik vererek, ölen kişinin mülkünün topluma veya devlete ait olması gerektiğini öne sürmüştür. Bu görüşün uygulaması, miras hakkının ya ciddi şekilde sınırlandırıldığı ya da tamamen kaldırıldığı sosyalist ülkelerde görülmektedir. Kolektivistler, mülkiyet kavramını kabul etmeyerek bir kişinin mülkiyetinin ve diğer yasal ilişkilerinin ölümünden sonra topluma, özellikle de devlete

¹ Hilal Özey, "İslâm Miras Hukukunun Özellikleri", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2018), 204.

² Zahit İmre-Hasan Erman, *Miras Hukuku* (İstanbul: Der Yayınevi, 1993), 3.

³ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014) 1/412; Mustafa Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku* 2 (Konya: Damla Ofset, 1996), 9.

⁴ Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku*, 9.

⁵ İmre-Erman, *Miras Hukuku*, 4.

⁶ Ali Naim İnan, *Miras Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, 1982), 5.

devredilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁷ İslâm miras sistemi ferdiyetçi yani mûrisi koruyan sistemi esas almış olsa da⁸ tümüyle bir sisteme bağlı kalmayıp “ashâbü'l-ferâiz”in mirasçılığı gibi kendine has yeni bir sistem geliştirmiştir.⁹

Cahiliye döneminde Araplar, Hicret'e kadar Müslümanlar tarafından da benimsenen belirli miras uygulamalarını takip etmişlerdir. Cahiliye döneminde miras sadece kan bağı (nesep) olan akrabalarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda velâ anlaşması olan kişilere de uzanırdı. Bu sistemde, cinsiyetleri ne olursa olsun küçük çocuklar, savaşa katılmayan kadınlar ve yaşlı erkekler mirastan mahrum bırakılarak güce dayalı bir miras taksimi benimsendiğinden,¹⁰ sadece eli silah tutan erkeklerin bu hakka sahip olduğu görülmektedir.¹¹ Bu durumun en önemli nedeni, güce dayanan toplumsal ilişkilerin ön planda tutulmasıdır.¹² Ancak İslâm'ın ilk ayetlerinde kadınlara bir eşya gibi davranılmaması gerektiği ve kadınların da miras hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır.¹³ Bu, İslâm öncesi uygulamalardan önemli bir sapmaya işaret ederek, kadınlar, yaşlılar ve savaş yoluyla ailelerinin servetine katkıda bulunamayan çocuklar mirasa dâhil edilerek adil bir yaklaşım sergilenmiştir.

Kur'ân'da yer alan ve ebeveynlerin ve akrabaların ölen kişinin mallarına mirasçı olduğunu belirten ayetler,¹⁴ bunu açıkça ortaya koymaktadır. Medine'ye hicret ettikten sonra miras için iki neden daha eklenmiştir: Hicret ve kardeşlik. Ensâr ile Muhacir arasında kurulan muvâlât anlaşması, başlangıçta mirasçılığa sebep olarak kabul edilmesi,¹⁵ hicret eden veya birbirleriyle kardeşlik ilişkisi kuran Müslümanların, akrabalık bağlarına bakılmaksızın birbirlerine mirasçı olacakları anlamına geliyordu. İslâm'ın gelmesinden sonra Hicret ile birlikte mirasçılık durumunu ve hisselerini teferruatlı bir şekilde açıklayan ayetlerin nâzil olması, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in pratiğe dönük uygulamaları ve sahabe tatbikatıyla İslâm miras hukukunun şekillendiği görülmektedir.¹⁶ Bu uygulama, Kur'ân'da kan bağı olan akrabaların mirasa daha layık olduğunu belirten “*Akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar, Allah'ın hükmüne göre, birbirine yakındırlar*”¹⁷ ayeti ile gerekçelendirilmiştir. Geçerli bir evliliği olan karı ve koca evlilik yoluyla miras alabilirken, velâ mirası, köle azat eden birinin hakkıdır.

⁷ İmre-Erman, *Miras Hukuku* 4-5.

⁸ Ali Şafak, “Mukayeseli Hukuk Açısından Furuu Karşısında Usulün Miras Hakkı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 12/1 (Ocak-Şubat 1973), 40.

⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/415.

¹⁰ İsmail Bilgili, *Osmanlı Tanzimat Dönemi İslâm Miras Hukuku* (Konya: Tekin Kitabevi, 2018), 12-13.

¹¹ Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/367.

¹² Bilgili, *Miras Hukuku*, 12.

¹³ *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8.Baskı, 2003), Bakara 2/180; en-Nisâ 4/19.

¹⁴ Bakara 2/180; en-Nisâ 4/19, 33.

¹⁵ Alparslan Alkış, “İslâm Hukukunda Miras Hisselerinin Şer'i Dayanakları”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 345.

¹⁶ Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 30/143.

¹⁷ el-Enfâl 8/75.

Mirasla ilgili hükümler İslâmî kaynaklarda kapsamlı olarak ele alınmış, bazıları Kur'ân'da açıklanmış, diğerleri ise Sünnet ve icmâ yoluyla sabit olmuştur. İslâm hukukunda mirasçı gruplardan “ashâbü'l-ferâiz” mirastaki hisseleri Kitap ve Sünnetle belirlenen varisler, asabe (belirli payları olmayanlar) ve zevî'l-erhâm (ashâbü'l-ferâiz ve asabe dışındaki akrabalar)” olarak üç gruba ayrılmıştır. Koca, baba, dedeler ve anne bir kardeşler gibi ashâbü'l-ferâizin mirasta belirli payları vardır. Asabenin miras hissesi ve miktarı nassla belirlenmemiş olsa da ashâbü'l-ferâiz, terikedeki hissesini almalarından sonraki kısmını alan mirasçı gruplardır. Zevî'l-erhâm grubuna giren mirasçılar ashâbü'l-ferâiz ve asabe grubu dışında, terikeden pay alma hakları olan ölen kişinin akrabalarıdır.

Miras meselesi insanlık tarihi kadar eski, her çağda pratik hayatta etkilerinin hissedilmesinden dolayı güncel ve zaruridir. İslâm hukuku uygulamalarında miras hukuku “ferâiz” başlığı altında ele alınmıştır. Bütün amelî şer'î ilimler kişilerin hayatına dair hususları düzenlerken, ferâiz ilmi kişilerin vefatından sonraki mal varlıklarını düzenlemektedir.¹⁸ Mirasçıların hisselerinin ayetlerde teferruatlı bir şekilde açıklanmış olması, hadislerde mirasa dair konuların öğrenilmesinin ve öğretilmesinin tavsiye edilmesi ve bu alana dair uygulama örneklerinin varlığı, İslâm miras hukukunun gelişmesini sağlamıştır.

Kur'ân'da belirtilmeyen vâris hisseleri Sünnet, icmâ ve sahabe içtihatlarıyla netleştirilmiş olduğu görülmektedir. İslâm hukukunda mirasa dair hükümlerinin temelde ferdiyetçi sistemi esas alan bir yaklaşım içerisinde olsa da diğer hukuk sistemlerindeki düzenlemelerden bariz bir şekilde ayrılan özgün bir miras hisse sistemi bulunmaktadır. İlk olarak, mirasçıların ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevî'l-erhâm olarak tasnife tabî tutularak mirasçıların değişen oranda hisseleri bulunduğunu belirtmeliyiz. Bu durum, İslâm miras hukukunun diğer hukuklardaki uygulamalardan farklılaşan önemli özelliklerinden biridir.

Miras hukukunda düzenlenen ayet ve hadislerdeki miras oranlarının uygulanması ve şekillenmesinde adâlet ve akrabalık gibi bazı durumların ön plana çıktığı söylenebilir. Mirasçılık ilişkisi, ortak vârisler üzerinde dayanışma gibi hususiyetlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle miras bırakamı öldürmek ya da başka dinden olmanın mirasçı olmaya engel bir durum oluşturduğu görülmektedir. Mirasçı gruplarının oluşmasında en önemli sebebin miras bırakanla vâris arasındaki kan akrabalığıdır.

İslâm miras hukukunda derecelere göre oluşan mirasçı gruplarından ölene daha yakın gruptaki vârisler sonraki gelen gruptaki mirasçıların mirasçılığını ortadan kaldırır. İslâm miras hukukunda vâris olma irâdîlikle oluşmamaktadır. Yani miras bırakan istediği gibi mirasçı atayamadığı gibi vârisi mirasından tamamen men de edemez. Ancak vâris olmayanlara mirasın üçte birlik bir kısmıyla sınırlı olmak üzere vasiyet bırakabilir. Bu nedenle İslâm miras hukukunda bilhassa ashâbü'l-ferâizin İslâm miras hukukunda belirlenen hisseleri verildikten sonra bakiye miktar, diğer mirasçılara pay edilmektedir.

¹⁸ Hamza Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku* (Erzurum: İşaret Yayınları, 1989), 15.

Klasik fıkıh kitaplarının ilk dönem kaynaklarında “kitâbü'l-ferâiz” başlığıyla ele alınan konular, müstakil olarak yazılan “ferâiz” eserleriyle yine bunlar üzerine şerh ve haşiye türünde telif edilen eserlerde, ferâiz ilminin önemi vurgulanmıştır. İncelediğimiz konuyla ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Abdürrahîm Kışkı'nın “el-Mirâsü'l-mukârin”i, Mustafa es-Selebî'nin “Ahkâmü'l-mevarîs”i, Muhammed Ebû Zehra'nın “Ahkamü't-terîkat ve'l-mevârîs”i, Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin “el-Mevârî fi's-şerâti'l-İslâmiyye”si, Mustafa Uzunpostalcı'nın “Hukuk ve İslâm Hukuku 2”, Hamza Aktan'ın “Mukayeseli İslâm Miras Hukuku”, Abdüsselâm Arı'nın “İslâm Miras Hukuku” gibi eserler ferâiz konusunu açıklamış ve bazıları modern hukukla sistematik karşılaştırmalar yaparak hükümlerin illet ve hikmetlerine değinmişlerdir.

İslâm miras hukuku alanında son dönemde çok sayıda müstakil eser, akademik makale, yüksek lisans ve doktora tezleri yayımlanmıştır. Bu çalışmalar genellikle hukuk sistemlerinin karşılaştırılması, terike defterleri, kırk hal, vasiyetler, dede yetimleri, kadınların mirası gibi bazı miras konularını incelemişlerdir. Abdurrahman Yazıcı'nın “Sahabe Dönemi Miras Hukuku Uygulaması” üzerine yüksek lisans tezi, “İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık” başlıklı doktora tezi ve “İslâm Miras Hukuku ile Türk Medeni Kanunu Miras Sisteminin Mukayesesi”; Alparslan Alkış'ın “İslâm Hukukunda Miras Hisselerinin Şer'i Dayanakları” ve “İslâm Miras Hukuku ile Türk Miras Hukukunun Varisler Yönüyle Karşılaştırılması”, Hilal Özay'ın “İslâm Miras Hukukunun Özellikleri”, S.Gül Akyılmaz'ın “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, Muhammed Çolak'ın “İslâm Miras Hukukunda Asabe ve Bu Yolla Mirasçı Olmak” başlıklı makale çalışmaları da dâhil olmak üzere çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda İslâm miras hukukunda mirasçı gruplar ve mirasçılık sebepleri müstakil olarak incelenmemiştir. Literatüre katkı sağlayacağı düşünülerek, çalışmada İslâm hukukuna dair, güncel ve bir o kadar da önemli olan miras hukukunun şer'î/hukukî dayanakları, mirasçı grupların kimlerden oluştuğu ve mirasçılık sebepleri, nitel veri analizi ve istikrâ (tümevarım) yöntemiyle Hanefî mezhebi görüşü esas alınarak incelenmiştir.

1. İslâm Miras Hukukunun Şer'î Dayanakları

İslâm hukukunun temel kaynaklarından olan Kitap, Sünnet, icmâ ve sahabe tatbikatlarında miras hukukuna dair teferruatlı düzenlemeler yer almaktadır.¹⁹ Miras hisselerinden ayrıntılı olarak bahseden ayetler²⁰ ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in “*Ferâizi öğreniniz ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır*”²¹ şeklindeki ferâiz ilmini övmesi bu ilmin gelişimini sağlamıştır.²² İslâm miras hukukunda Mekke dönemindeki miras hukuku ile ilgili herhangi bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Bu alandaki ilk uygulamanın Medine döneminde, hicret sonrası Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, Mekke'den hicret eden Muhacirlerle Medine'nin yerli halkından Ensâr arasındaki

¹⁹ Ebû Muhammed İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 8/264; Şemsüleimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993), 29/138.

²⁰ en-Nisâ 4/11-12, 176.

²¹ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câm'ü'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmi, 1996), “Ferâiz”, 2.

²² Aktan, “Miras”, 30/143.

kurmuş olduğu “muâhât” ile uygulanmaya başlanmıştır.²³ “İman edip muhacir olanlar, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadeleye edenler, muhacirleri barındıran ve yardım edenler. İşte bunlar birbirlerinin velileridirler”²⁴ ayetinde geçen “velâyet” sebebiyle Muhacirle Ensâr arasında tesis edilen hükmi akrabalığın mirasçılığa sebep olabileceği belirtilmiştir.²⁵ Fakat daha sonraki ayette “... Allah kitabında, kan akrabalar birbirine mirasçı olmaya daha layıktır”²⁶ ve “Peygamber, mü’minlere kendi nefislerinden evladır. Zevceleri de müminlerin anneleridir. Aralarında yakın akraba olanlar da, Allah’ın kitabında birbirlerine miras hususunda diğer mü’minlerle muhacirlerden daha önceliklidir. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapabilirsiniz”²⁷ ayetleri ile Muhacirle Ensâr arasında kardeşliğin tesisine meydana gelen mirasçı olma şekli kaldırılarak ve akrabaların birbirine vâris olmaları gerektiği belirtilmiştir.²⁸ Ayetlerde, Müslümanların ileride karşılaşabilecekleri miras hükümlerinin kabulüne yönelik bir ön hazırlık yapılması vefat edenin anne, baba ve yakın akrabaların terikeden haklarını muhafaza etmek amacıyla önce onlara vasiyet bırakılmasını emretmiştir. Bununla “Sizden birinize ölüm geldiğinde, şayet bir hayır(mal) bırakacaksa anasına, babasına ve akrabasına meşru bir şekilde vasiyet etmek, takva sahipleri üzerine icrası lazım bir hak olarak, farz kılındı”²⁹ âyetlerinin İslâm’dan evvelki cahiliye döneminde, hisseden herhangi bir pay verilmeyen yakın akrabaların vasiyet yolu ile mirastan hisse alması temin edilmiştir.³⁰ Yakın akrabaların terikeden pay almalarını sağlayan bu hükümden sonra erkeklerin mirastaki paylarının bulunduğu gibi kadın ve çocukların da paylarının bulunduğu “Ana-baba ve akrabanın bıraktığından erkeklere bir pay vardır. Kadınlara da, ana-baba ve akrabanın bıraktıklarından az olsun, çok olsun takdir edilmiş bir pay vardır”³¹ ayeti bildirmektedir. Böylece vârislerin hisselerini bildiren ayetler ile de yakın akrabaya vasiyet edilmesi emri kaldırılmış oldu.

1.1. Kur’ân-ı Kerîm

İslâm miras hukukunda başvuru kaynağının temeli ve ilki Kur’ân’dır. Mirasçılardan hisseleriyle ilgili olarak “... Erkeğe iki kadın hissesi vardır. Onlar hepsi kadın olup ikiden fazlaysalar onlara vefat edenin terikesinden üçte ikisi vardır. Bir kadın varsa ona da yarısı vardır. Ölenin çocuğu varsa, anası ile babasından her birine terikeden altıda bir vardır. Fakat çocuğu da olmayıp yalnız ana babası mirasçı oluyorsa anasına üçte bir vardır; ölenin kardeşleri de varsa borcu ödeyip, yaptığı vasiyeti yerine getirdikten sonra annesine altıda bir vardır... Bu hisseler, Allah’tan birer farızdır. Allah çok iyi bilen ve hükmedendir.”³²

²³ Aktan, “Miras”, 30/143.

²⁴ el-Enfâl 8/72.

²⁵ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu’l Beyân fi te’vili’l-Kur’ân* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2000), 14/82.

²⁶ el-Enfâl 8/75.

²⁷ el-Ahzâb 33/6.

²⁸ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 4/263; 5/223.

²⁹ el-Bakara 2/180.

³⁰ Ebü’l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419), 1/360.

³¹ en-Nisâ 4/7.

³² en-Nisâ 4/11.

Nisâ suresi 12. Ayetinde “... Kadınlarınızın çocuğu yoksa bıraktıkları malın yarısı sizindir. Şayet çocukları bulunursa bıraktıkları malın dörtte biri, yaptıkları vasiyetten veya borçtan sonra sizindir. Eğer sizin çocuğunuz bulunmuyorsa bıraktığınız malın dörtte biri karılarınızdır. Çocuğunuz varsa, yaptığınız vasiyet veya borçtan sonra terikenizden onlara sekizde bir vardır. Eğer bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak mirasına konulur da ana bir kardeşi veya kız kardeşi varsa bu kardeşlerin her birine altıda bir vardır. Bundan daha çok iseler, kız ve erkek üçte bir hissede ortak olurlar. Bu, zarar vermek kastı olmaksızın yapılan vasiyetten veya borçtan sonra gelir. Bütün bunlar, Allah’tan fermandır.”

Nisâ suresinin 176. Ayetinde mirasçı grupların hisselerine değinilerek “Senden kelâle hakkında fetva istiyorlar. De ki: babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkında Allah size şöyle fetva veriyor: Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz, bir kız kardeşi kalırsa, terikesinin yarısı onundur. Eğer ölen kız kardeşin geride bir çocuğu kalmaz da erkek kardeşi varsa o, terikesinin tamamına mirasçı olur. Ölenin iki kız kardeşi varsa, onlara terikenin üçte ikisi verilir. Eğer kardeşler erkek, kız karışık olurlarsa, erkek için iki kadın payı kadar verilir.” “İşte bütün bu hükümler, Allah’ın sınırlarıdır...”³³ “Kim de Allah’a ve peygamberine isyan eder ve hududunu aşarsa, onu ebedi olmak üzere ateşe sokar”³⁴ ayetleriyle de mirasçı grubuna dâhil olan miras hisseleri şeriatın belirlediği sınırlar çerçevesinde taksimatının yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

1.2. Sünnet

İslâm miras hukukunun kaynaklarından ikinci sırada yer alan Peygamber (s.a.s)’in Allah’ın her hak sahibine hakkını verdiği yönündeki uygulamaları,³⁵ ferâiz ilminin öğrenilmesini teşvik eden hükümler,³⁶ ayetlerde yer almayan nine ve dedenin miras hisselerini, velâ yolu ile mirasçı olmayı, mirasçı olmaya engel durumları, “hacb” durumlarını, kız kardeşlerin kızlar ile beraber vâris olmaları halinde asabeden sayılacakları ve kimlerin hangi sırada ve ne şekilde mirasçı olacaklarını açıklayan hükümler bulunmaktadır.³⁷

1.3. İcmâ

İslâm miras hukukunun kaynaklarından icmâda, ayet ve hadislerle belirlenmeyen mirasçılık durumları açıklanarak önemli bir hukuk boşluğu doldurmuştur. Zira icmâ tarafından; erkek evlat bulunmadığında oğlun erkek evladının oğlan yerine, babanın bulunmaması durumunda sahih

³³ en-Nisâ 4/13.

³⁴ en-Nisâ 4/14.

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Vesaya”, 6; Tirmizî, “Vesaya”, 5.

³⁶ Tirmizî, “Ferâiz”, 2; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, ts.), “Ferâiz”, 1.

³⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî, *el-Müsanef* (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 10/249, 281, 285; Buhârî, “Ferâiz”, 4, 21, 25; “Vasâyâ”, 2; “Cenâiz”, 36; Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim* (Beyrut: Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi’l-Arabî, t.y.), “Ferâiz”, 2, 15; “İtk”, 5; “Vasâyâ”, 5; Tirmizî, *el-Câm’ü’l-kebîr*, “Ferâiz”, 2, 16; “Vasâyâ”, 1, 5, 6; “Buyu”, 25, 33.

dedenin baba yerine, kız bulunmadığında erkeğin kızının kız yerine, anne bulunmadığında annenin yerine ninenin, ana-baba bir kız kardeş olmadığında baba bir kız kardeşin, ana-baba bir oğlan kardeş olmadığında baba bir oğlan kardeşin mirastan hisse alacakları yani asılları yerine vâris olacakları,³⁸ vâris olmayan kişiler lehine yapılacak vasiyet miktarı³⁹ belirlenmiştir. Bu belirleme ile mirasçılardan hisselerinin taksiminde yaşanabilecek muhtemel tartışmaların da önüne geçilmiştir.

1.4. Kıyas

İslâm hukukçuları, ayet ve hadislerle ele alınmayan mirasla ilgili meseleleri çözerken kıyasa başvurmuşlardır. Mesela dedenin kardeşleri mirasçılıktan engellenmesi, dede mirasında babaya kıyas edilmesi, dedenin erkek evladın evladına kıyas edilmesi, kelale, avliye ve zevi'l-erhâm⁴⁰ gibi miras meselelerinde, fıkıhçılar 'bunun akli delili şudur' denilerek kıyas metodu ile hükme varmışlardır.⁴¹ Ancak Hanefî hukukçular ferâizde kıyası delil olarak almamışlardır.⁴² Zira onlara göre ferâiz ilminin yalnızca nasla sabit olduğunu, kıyasın ferâiz ilminde geçerli olmayacağını, bu alanın vârislerin paylarının bir hikmete binaen takdir edildiğini,⁴³ miras hisselerinin katî delille tespit edildiğini belirttiklerinden,⁴⁴ kıyası ferâiz uygulamasının dışında tuttıkları görülmektedir.⁴⁵

1.5. Sahabe İctihadı

İslâm miras hukuku sadece Kur'an ayetleriyle değil, aynı zamanda sünnet, icmâ ve sahabenin içtihatlarıyla da belirlenmiştir. İslâm miras hukukunun nihai şekli, Peygamber (s.a.s.)'in uygulamaları ve sahabelerinin hukuki hükümleri aracılığıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla İslâm miras hukukunun tam olarak anlaşılması ve uygulanması tüm bu kaynakların dikkate alınmasını gerektirir. Miras konusunda annenin vefat edenin baba ve eşiyle beraber mirasçı olması, dedenin vefat eden kardeşleri ve annesiyle mirasçı olması, velânın mirasçı olması gibi bazı miras hükümleri sahâbe içtihadına dayandırılarak verilmiştir.⁴⁶

2. Mirasçılık Sebepleri

Mûrisin vefatı ile terikeye dair mallar üzerinde mirasçılardan hak sahipliği başlar. İlk önce miras bırakanın borçları ödenir ve mûrisin vasiyeti varsa terikenin 1/3'üne kadar ifa edilir. Daha sonra

³⁸ Şerif Ali b. Muhammed Cürcânî, *Şerhu's-Sirâciyye* (Mısır: Matbaatü Mustafa Halebî, 1944), 11.

³⁹ Buhârî, "Cenâiz", 36.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/158; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzir* (Riyad: Müessesetu'r-Reyyân, 1993), 2/166.

⁴¹ Bilgili, "Kıyasın Fonksiyonu", 229-256.

⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc* (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 4/5.

⁴³ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. (Beirut: Daru'l-Fikr, 1412/1992), 6/758.

⁴⁴ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Tereke Yayınları, 2015), 5/84.

⁴⁵ İsmail Bilgili, "İslâm Miras Hukukunda Kıyasın Fonksiyonu ve Kıyas Uygulamaları", *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi* 22 (2013), 229.

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/13, 149, 176, 180; 30/44; Muhammed b. Abdırreşîd es-Secâvendî, *el-Ferâizü's-Sirâciyye* (İstanbul: Hanifiyye Kitapçılık, 1999), 7-9, 23, 151.

mirasçılık sebeplerine bağlı olarak kalan terike üzerinden mirasçılar haklarını talep ederler. Mirasçıların mirasçılık elde edebilmelerine sebep oluşmamışsa terike üzerinde herhangi bir hakları da söz konusu olamaz. Mirasçılık sebeplerine bağlı olarak mirasçılar, “ashâbü'l-ferâiz, asabe-i nesebiyye ve sebebîyye, zevi'l-erhâm, mevle'l-muvâlât, nesebi mûristen başkasına ikrar yoluyla nispet edilen hısımlar, kendisine üçte bir kadar vasiyet edilen kimse ve beytü'l-mal” olarak gruplara ayrılmaktadır.⁴⁷

2.1. Kan Akrabalığı

Mirasçılık sebeplerinden birisi olan kan akrabalığı ile miras bırakana neseb bakımından bağlanan akrabalar kastedilmektedir. Kan akrabalarının bazılarının terikeden ne oranda pay alacağı ayet, hadis ve sahabe tatbikatı ile tespit edilmiştir. Ashâbü'l-ferâiz yani belirli hisse sahibi olan mirasçı grubudur. İslâm hukukunda mutlak surette mirasçı olan akrabalar çocuklar (kız ve erkek) ile anne, baba, karı ve kocadır. Bunların bulunmaması halinde miras, torun, kardeş, kardeş çocuğu, dede, nine, amca, amca çocuğu, hala, teyze... gibi diğer akrabalar mirasçı olabilmektedir. Kan hısımlarından olan asâbe grubu, ashâbü'l-ferâiz paylarını aldıktan sonraki kısmı alırlar. Diğer bazı kan akrabalığına dayalı olarak mirasçı olan grup zevi'l-erhâmdır. Zevi'l-erhâm mirasçı grubu pay sahiplerinden sayılmamış olması yanında asabeden de sayılmayan mirasçı gruptur. Ashâbü'l-ferâiz ve asabeler dışındaki kan hısımlarının tamamı “zevi'l-erhâm” olarak ifade edilen mirasçı grubudur.⁴⁸

2.2. Evlilik

İslâm hukukunda mirasçı olabilmenin sebeplerinden birisi de evlilik birliğinin kurulmuş olmasıdır. Hanefî hukukçulara göre evliliğin vâris lehine hüküm doğurabilmesi için sahih bir nikâh olması gerekir. Mirasçılık için zifâfın gerçekleşme şartı aranmamaktadır.⁴⁹ Geçerli bir evlilik sözleşmesi, eşler arasında miras için bir neden olarak kabul edilir. Evlilik birliğinin ölümle sonuçlanması durumunda hayattaki eş vefat eden eşe mirasçı olur. Boşanma durumunda geride kalan eşin mirastan pay alıp almayacağı konusunda Hanefî hukukçular, koca karısını ölümünden önce boşarsa, kadının ona mirasçı olamayacağını, ancak koca, iddet süresinin bitiminden önce ölürse, miras alabileceğini belirtmişlerdir. Öte yandan, ölüm döşeğindeki koca, karısını mirastan mahrum etmek için onu boşarsa, bu davranış hanımını mirastan mahrum etmeye yönelik kötüniyetli bir davranış olarak kabul edilerek kadın kocasına mirasçı olur.⁵⁰ Ric'î talakla boşama iddeti süresince evlilik devam ettiğinden boşanan bir kadın iddet beklerken kendisinin veya kocasının ölümüyle birbirlerine mirasçı olurlar. Bâin talakla boşanmış kadının nikâhı sona

⁴⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/432.

⁴⁸ Şakir Berkî, *Miras Hukuku* (Ankara: Ege Matbaası, 1959), 16.

⁴⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 5/666.

⁵⁰ Ebu'l-Hasan Burhânuddîn Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l muhtedî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/3; Alâüddîn Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâ'ü's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru l Kütübi-l İlmiyye, 2010), 4/502.

erdiğinden taraflar birbirlerine mirasçı olamaz. Kadın bâin talak sonrası iddet beklerken ölüm meydana gelse bile hüküm değişmez.⁵¹

2.3. Mevlâ

İslâm miras hukukuna göre mirasçı olmanın sebeplerinden biri de yardım, dostluk ve sevgi anlamına gelen velâdır.⁵² Velâ, mirasçılık için elverişli olan hukukî bir yakınlığı ifade eder.⁵³ Azattan doğan velâ (mevlâ'l-atâka) ve sözleşmeden doğan velâ (mevlâ'l muvalât) şeklinde iki kısımda ele alınır.⁵⁴ Bir kölenin azat edilmesinden doğan miras ilişkisine mevlâ'l-atâka denir.⁵⁵ Azad edilen kölenin asabeden ve ashâbü'l-ferâizden bir yakınının olmaması halinde, köleyi azad eden kişi, köleye mirasçı olur. Fakat azad edilen, mevlâyâ mirasçı olamamaktadır.⁵⁶

Cahiliye döneminde Araplar arasında bir sosyal sınıf hiyerarşisi vardı ve köleler en alt tabakayı oluşturuyordu. Kölelik, diğer birçok toplumda olduğu gibi bu dönemde de yaygındı. Ancak İslâm kölelik sisteminde reform yapmıştır. Köleliğin kaynağını teke indirerek mevcut kölelerin azat edilmesini oruç,⁵⁷ yemin,⁵⁸ zihâr⁵⁹ ve adam öldürme⁶⁰ gibi kefaretle teşvik etmiştir. İslâm hukukunda mevlâ'l muvalât olarak ifade edilen birbirine mirasçı olmak üzere anlaşma yapımlarıyla kurulan bu tür velâ anlaşmasında, azad edilen köleler ile eski sahipleri arasında bir akrabalık bağı kurulmuş ve birbirlerine miras bırakmalarına izin verilen bir mirasçılık sebebi meydana getirilmiştir. Bu tür velâ sözleşmesi, Hanefî hukukçularına göre miras sebebi olarak görülmüştür.⁶¹ Mevlâ el-muvâlât olarak bilinen bu mevlâ miras alır. Bu kural, ölen kişinin biyolojik veya evlat edinilmiş mirasçılarının bulunmadığı ve vesayet anlaşması yoluyla atanmış bir mevlâsı olduğu durumlarda geçerlidir.⁶²

2.4. Mirasçılık Engellerinin Bulunmaması

Mûris ile vâris arasında mirasçı olmak için aranan sebepler bulunsa bile bazı durumlar mirasçı olmayı engellemektedir.

2.4.1. Mûrisi Öldürmek

⁵¹ Aktan, *İslâm Miras Hukuku*, 34-35.

⁵² Ali Himmet Berki, *İslâm Hukukunda Ferâiz ve İntikâl*, Sad. İrfan Yücel (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986), 30.

⁵³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 602.

⁵⁴ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 5/666.

⁵⁵ Mansur b. Yunus b. Salahaddin Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ' 'an metni'l İkna* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1997, 3/589; Berki, *Ferâiz ve İntikâl*, 30.

⁵⁶ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 2004), 10/324; Mehmet Şener, "İslâm Miras Hukuku ile İlgili Terimler", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994), 25, 8, 41.

⁵⁷ Buharî, "Savm", 30;

⁵⁸ el-Mâide 5/89.

⁵⁹ el-Mücâdele 58/2-4.

⁶⁰ en-Nisâ 4/92.

⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/43; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 4/86; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 10/324.

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 30/43; Cürçânî, *Şerhu's-Sirâciyye*, 9.

Mirasçılığa engel durumlardan en önemlisi olan mirasçının mûrisi öldürmesi, Hz. Peygamberin (s.a.s.) “*kâtil için miras yoktur*”⁶³ hadisi kapsamında Hanefîler kısas ya da kefâret gerektiren; kasten, kasta benzer ve hataen öldürmelerin mirasa engel olacağını,⁶⁴ ancak sebebiyetle öldürmenin mirasçılığa engel olmayacağını belirtmişlerdir.⁶⁵ Kısas ya da had cezalarını icra ederken ya da vâris, bâğî olan mûrisini öldürse mirastan mahrumiyet sonucunu doğurmaz.⁶⁶ Bu belirli yerlerde, öldürme eyleminin yasaklanmadığını, aksine zorunlu olduğunu, yani belirli durumlarda gerekli bir eylem olarak görüldüğünü göstermektedir.⁶⁷ Şâfiîler her çeşit öldürmenin mirasa engel olacağını savunmaktadır.⁶⁸ Hanbelîler diyet ya da kefâret gibi bir tazminat gerektiren öldürmelerin katil mirasçı lehine hiçbir hüküm doğumayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁹

2.4.2. Din Farklılığı

Din farklılığı, Müslümanlar ve gayri müslimler arasında miras konusunda engel teşkil etmektedir. “*Müslüman kâfire, kâfir de Müslüman’a mirasçı olamaz*”⁷⁰ hadisi doğrultusunda İslâm hukukuna göre, bir gayri müslim bir Müslüman’dan miras alamayacağı gibi tersi durumda da Müslüman biri de gayri müslim birine mirasçı olamaz.⁷¹ Zira Müslüman olmayan birinin Müslüman biriyle velayet bağı bulunmamaktadır. “*Allah müminlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir*”⁷² âyeti ve “*Kâfirler Müslümana mirasçı olamaz*” mealindeki hadisi, irtidat eden kişinin de mirasçı olamayacağını ifade etmektedir.⁷³ Ancak, toplam terikenin üçte birini aşmamak kaydıyla, vasiyet yoluyla birbirlerine mal bırakabilirler. Öte yandan, gayri müslimler farklı dinlerden olmalarına bakılmaksızın birbirlerine miras bırakabilirler. Örneğin, bir Yahudi, bir Hıristiyan’dan miras alabilir ya da tam tersi de mümkündür. Çünkü dinleri farklı olsa bile bunlar aynı ulusun bir parçası olarak kabul edilirler.⁷⁴

2.4.3. Kölelik

İslâm hukukçuları köle mal sahibi olamayacağından mirası da hak kazanamayacağını belirtmişlerdir.⁷⁵ Hanefîlere göre köleliğin her durumda mirasçılığa engel bir durum olduğunu,

⁶³ Tirmîzi, “Ferâiz”, 17.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/47.

⁶⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/474-479; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 10/156-161.

⁶⁶ Cürcânî, *Şerhu’s-Siraciyye*, 45.

⁶⁷ Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî, *et-Tecrid el-Mevsûatü’l-fikhiyyetü’l-Mukârane*, thk. Muhammed Ahmed Sirâc-Ali Cuma (Kâhire: Dâru’s-Selâm, 2006), 8/3939.

⁶⁸ Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 3/36.

⁶⁹ Muvaftakuddîn İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir Ala Metni’l-Muğni* (Kâhire: y.y., ts.), 6/364-367.

⁷⁰ Buhari, “Ferâiz” 25; Müslim, “Ferâiz”, 1.

⁷¹ Hasaneyn Muhammed Mahluf, *İslâmda Miras Hukuku*, çev. H.Tahsin Feyizli - Ali Hastaoğlu (Ankara: Nur Dağıtım, ts.), 37.

⁷² en-Nisâ 4/141.

⁷³ Muhammed Abdurrahim Kişkî, *el-Mirâsü’l-Mukârin* (Mısır: y.y., 1961), 58.

⁷⁴ Cürcânî, *Şerhu’s-Siraciyye*, 11.

⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/266; Mahluf, *İslâmda Miras Hukuku*, 31.

bunların mûris ya da vâris sıfatı kazanamayacaklarını belirtmişlerdir.⁷⁶ Ancak azad edildikten sonra herhangi bir mal elde etmişse ve asabe veya ashâbü'l-ferâiz grubundan mirasçısı da bulunmuyorsa, mirası kendisini azad ederek özgürlüğüne kavuşturan efendisine (*mevlâ'l-itâka*) kalmaktadır.⁷⁷ Günümüzde uygulama alanı olmayan köleliğin mirasçılık durumuyla ilgili bu kadarlık bilgiyle yetinilmiştir. Esirlerin mûris/vâris durumları kölelikle ilişkilendirmesi mümkündür. Ancak çalışmanın sınırları çerçevesinde kalınarak bu konunun başka bir çalışmada ele alınmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

3. Mirasçılık Şartları

Mirasçılıktan söz edilebilmesi için veraset sebepleriyle birlikte bazı şartların da olması gerekir.

3.1. Miras Bırakanın Vefat Etmiş Olması

Hayattaki bir kişinin malına mirasçı olunması mümkün değildir. Bu, mirasçılığın en önemli şartlarından biridir. Bu nedenle bir kişinin herhangi birine mirasçı olabilmesi için her şeyden önce mûrisin hakikaten, takdîren ya da hükmen vefat etmiş olması gerekir.⁷⁸ Yaşayan birinin malı miras hükümlerine konu olamaz.⁷⁹ Ölüm üç şekilde gerçekleşir. Birincisi gerçek ölümdür. Bu, mûrisin hayatının biyolojik olarak sona ermesi ile gerçekleşmektedir. İkincisi hükmi ölümdür. Hükmi ölüm, yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen ve kendisinden haber alınamayan mefkûd ve gaib kişilerin ölümüne mahkeme tarafından karar verilmesi anlamındadır.⁸⁰ Üçüncü ölüm şekli ise, ceninin müessir fiil sebebi ile düşmesiyle ortaya çıkar. Müessir fiilin, ceninin ölümüne yol açması durumunda cenin, ölü olarak doğsa bile, takdiren sağ doğduğu, sonra öldüğü kabul edilir ve cenine ödenmesi öngörülen tazminat (*gurre*) ve mûrislerinden kendisine tahakkuk eden hisse, mirasçılara intikal etmektedir.⁸¹

3.2. Mirasçılardan Sağ Olması

İslâm miras hukukunda mirasçılıktan söz edebilmek için, miras bırakan öldüğünde vârisin hayatta olması gerekir.⁸² Mirasçı kişinin hakiki olarak sağ olması, mûrisin hakikaten veya hükmen vefat ettiği anda hayatta olması gerekir. Mirasçının sağ olmasının da hakiki ve takdiri olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Mûris öldüğünde mirasçı kişinin anne rahminde bulunmasının takdiri olarak sağ kabul edilmesi bakımından özellik arz eder. Hayatta olmak, ya gerçek anlamda yani sağ olmak ya da takdiri hayattır ki, bu müessir fiil neticesinde düşen ceninin hayatıdır. Vefat etmiş

⁷⁶ Cürcânî, *Şerhu's-Siraciyye*, 43-44; Berki, *Ferâiz ve İntikâl*, 31.

⁷⁷ Ebu İshâk Şirâzî, *el-Mühezzebe* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 2/24; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ*, 3/589.

⁷⁸ Aktan, *Miras Hukuku*, 44.

⁷⁹ Özacı, "İslâm Miras Hukukunun Özellikleri", 215.

⁸⁰ Beşir Gözübenli, "Mefkûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/353.

⁸¹ Zühaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, 10/325.

⁸² Kişki, *el-Mirâsü'l-Mukârin*, 27.

olanın hayatta olana mirasçı olamayacağı gibi aynı anda vefat edenler de birbirlerine mirasçı olamaz.⁸³

3.3. Mirasçılık Sebeplerinin Bulunması

İslâm miras hukukunda bir mirasçının mirastan mahrum bırakılabilmesi mûrisin iradesine terk edilmemiştir. Miras bırakan ile mirasçı arasında mirasçı olma sebebi sayılan durumların kan (nesep) akrabalığı, evlilik bağı ve velâ olduğuna yukarıda temas edilmişti. Miras ilişkisinden söz edebilmek için mûris ile vâris arasında bu bağlardan birisinin bulunması gerekir.

4. Mirasçılık Sebeplerine Bağlı Oluşan Mirasçı Gruplar

Mirasçı gruplardan ashâbü'l-ferâiz, Kur'ân, Sünnet ve icmâ ile terikeden ne oranda pay alacakları belirlenmiş olan mirasçı kişilerdir. Bu gruptaki kişiler, vefat eden kimsenin miras olarak bıraktığı, aynı anda başka birinin hakkı olmayan, mûrisin borçlarının verilmesinden sonra kalan bütün mallar üzerindeki haklarını alırlar. Tabi ki muayyen pay sahipleri ve ashâbü'l-ferâiz grubuna tabii olan mirasçı kişiler de kendi içlerinde öncelik sırasına tabi tutulmuştur. Vârislerin her birinin kendi hissesi üzerinde münferiden tasarruf hakkına sahip olabilmesi için terikenin taksimnin yapılmış olması da gerekir.⁸⁴

4.1. Ashâbü'l-Ferâiz Olan Mirasçılar

Ashâbü'l-ferâiz grubundaki mirasçıların terike üzerinde hisseleri, ayet, hadis ve icmâyyla açık olarak belirlenen, kan bağıyla hısımlık ya da evlilik sebebiyle mirasçı olan kişilerden meydana gelen mirasçı gruplardan oluşmaktadır.⁸⁵ Bu gruba giren mirasçılar “koca, karı,⁸⁶ baba, anne,⁸⁷ sahih dede,⁸⁸ kızı,⁸⁹ oğlun... oğlunun kızı,⁹⁰ anne baba bir kız kardeş,⁹¹ baba bir kız kardeş,⁹² sahih nine,⁹³ anne bir erkek kardeş,⁹⁴ anne bir kız kardeşten”⁹⁵ oluşmaktadır. Bu vârisler, kendi içerisinde herhangi bir sıraya tabi değildir.

⁸³ Aktan, “Miras”, 30/144.

⁸⁴ Secâvendî, *el-Ferâizü's-Sirâciyye*, 2; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985); Alkış, “Miras Hisseleri”, 5/239.

⁸⁵ Cürcânî, *Şerhu's-Siraciyye*, 7.

⁸⁶ en-Nisâ 4/12.

⁸⁷ en-Nisâ 4/11.

⁸⁸ Sahih dede: Vefat edenle baba vasıtasıyla bağlı olan, vefat edenle arasında kadın bulunmayan dededir. (Serahsî, *el-Mebsût*, 30/24.)

⁸⁹ en-Nisâ 4/11.

⁹⁰ en-Nisâ 4/11.

⁹¹ en-Nisâ 4/176; Buhârî, “Ferâiz”, 7; Tirmizî, “Ferâiz”, 4.

⁹² en-Nisâ 4/176.

⁹³ İbn Mâce, “Ferâiz”, 3, 4; Tirmizî, “Ferâiz”, 10.

⁹⁴ en-Nisâ 4/12.

⁹⁵ Muhammed Ebu Zehra, *Ahkâmü't-Terikât ve'l-Mevâris* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1963), 105-106.

4.2. Asabe Olan Grubun Mirasçılığı

Asabe kelimesi, korumak ve himaye etmek anlamlarına gelmektedir. İslâm hukuk ıstılahında ise mûrise doğrudan ya da erkek yolu ile bağlı bulunan miras sahipleri için kullanılan fıkıh terimidir.⁹⁶ Ancak bir ya da birden fazla kadına da “asabe” denilmektedir. Asabenin mirasçılığıyla ilgili olarak “*Fakat çocuğu da olmayıp yalnız ana-babası mirasçı oluyorsa, anasına üçte bir vardır*”⁹⁷ ayetinde vefat edenin çocuğunun bulunmaması halinde annenin üçte bir hisse alacağı belirtilmesine rağmen, babanın ne alacağının belirtilmemiş olması babanın asabe olacağına işarettir. Diğer bir ayette ise “*Eğer ölen bir kadının geride bir çocuğu kalmaz da erkek kardeşi bulunursa o, terikenin tamamına mirasçı olur*”⁹⁸ ayetinde de vefat eden kız kardeşin çocuğunun bulunmaması halinde, erkek kardeş asabe olarak mirasçı sayılacağı kabul edilerek terikenin tamamını alır.⁹⁹ Bu durumdaki erkeğin terikenin hepsini almasının gerekçesi asabeliği nedeniyle değil yalnız olması nedeniyle hissesinin tam olmasındandır. Ayetlerde asabe sınıfına giren mirasçılara ait hükümler bulunmakla beraber, direk olarak asabe olan ya da olmayan şeklinde ayrıma gidilmeyerek,¹⁰⁰ bu grup mirasçılar için “asabe” kelimesi yerine baba, çocuk, kardeş gibi ifadeler kullanılmıştır. “*Her kim ölür de arkasında bir mal bırakırsa, onun malı asabesine âittir*”¹⁰¹ gibi hadislerdeki “asabe” kelimeleri terim anlamıyla değil, miras ve diyet alan akrabalar için kullanılmıştır.¹⁰² Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedir şehitlerinden Sa’d b. Rabi’nin mirasından 2/3 oranında iki kızına, 1/8’lik kısmını karısına, kalan kısmını da erkek kardeşine vermesi¹⁰³ yönündeki “*Hisseleri sahiplerine veriniz, kalan en yakın/lâyık erkeğindir*”¹⁰⁴ hadisi, erkek mirasçıların asabe olarak pay alabileceği yönünde yorumlanmıştır.¹⁰⁵

Vefat eden akrabaya kan bağıyla bağlı olan asabe grubu, sebeple asabe ve kan bağıyla asabe şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Kan bağıyla asabe olan grup (asabe-i nesebiyye); “binefsihi asabe”, “biğayrihi asabe” ve “asabe maa’l-gayr” şeklinde üç kısma ayrılmaktadır.

4.2.1. Sebeple Asabe Olanlar (Asabe-i Sebebiyye)

Azad etme gibi bir sebebe bağlı olarak asabe olan bu kişiler, vefat edenin kan akrabaları olmayan kişilerdir. Ancak bunları vefat edene asabe kılan bir sebep bulunmaktadır. Bunlar da keza asabe-i nesebiyyede olduğu gibi farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra arta kalan kısımda pay

⁹⁶ Hayreddin Karaman, “Asabe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/452.

⁹⁷ en-Nisâ 4/11.

⁹⁸ en-Nisâ 4/176.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174.

¹⁰⁰ Abdurrahman Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık* (Saarbrücken/Almanya: Türkiye Alim Kitapları, 2015), 117.

¹⁰¹ Buhârî, “Ferâiz”, 15; Müslim, “Ferâiz”, 15.

¹⁰² Karaman, “Asabe”, 3/452.

¹⁰³ Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistani Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı, Yayınları, 1992), “Ferâiz”, 4; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2.

¹⁰⁴ Buhârî, “Ferâiz”, 7; Müslim, “Ferâiz”, 2.

¹⁰⁵ Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*, 120, 135.

sahibi olan asabelerdir. Bunlar vefat edene kan bağı ile akrabalığı bulunmayan fakat mevlâ'l atâka olarak ifade edilen mirasçı gruptur. Azad etme ya da velâ anlaşmasıyla azad eden mevlânın (mevlâ'l atâka) asabeliği, asabe-i nesebiyyeden sonra ve farz sahipleriyle birlikte. Anlaşmalı mevlânın asabeliği zevi'l-erhâmdan sonra gelir.¹⁰⁶ Azad edilen bir kölenin ölmesiyle kendisine kan bağı ile asabe olan bir mirasçı bulunmaması halinde onu azad eden mevlâ asabe olarak mirasçı olur.¹⁰⁷ Azad eden mevlâ bulunmazsa azad edenin asabeleri asabe olurlar. Azad edilen bir kölenin vefatı sonrası kendisine kan bağı ile asabe olacak mirasçısının olmaması halinde, onu azad eden mevlâ, asabe olarak mirasçılık hakkı kazanır. Azad eden mevlâ bulunmazsa azad edenin asabeleri asabe konumuna gelirler.¹⁰⁸

4.2.2. Kan Bağıyla Asabe Olan Grup (Asabe-i Nesebiyye)

Hisseleri muayyen olan mirasçılar terikeden kendilerine düşeni aldıktan sonra kalan kısmı almaya hak sahibi olan ve vefat edene kan bağıyla akraba olan mirasçı gruptur. "Nesebiyye" terimi, mirasçıya bir erkek aracılığıyla ve kan bağıyla bağlı olan akrabaları ifade eder. Bu gruba giren vefat edenin erkek çocukları, onların erkek çocukları ve onların da erkek çocukları şeklinde bütün nesliyle babası ve baba tarafından bütün erkek akrabalarıdır. Bu gruptakiler, farz sahipleri hissesine düşeni almasından sonra artan kısmı alacaklarından, artan bir şey kalmazsa herhangi bir şey alamayacakları dolayısıyla muayyen pay sahiplerinden sonra yer alırlar.¹⁰⁹

Genel olarak nesebiyye, mirasçıya bir erkek aracılığıyla ve kan bağıyla bağlı olan akrabalar olan asabeyi kapsar. Kan bağıyla asabe olan grup; binefsihî, bigayrihî ve maa'l-gayr asabe arasında belirli ilişkiler ve koşullar temelinde farklı kategoriler vardır. Oğul ve oğlun oğlu gibi bizzat erkek olanlara "binefsihî" denir. Oğulla birlikte olan kız gibi erkek kardeşi aracılığıyla asabe olanlara "bigayrihî" denir. Ayrıca, ölenin kızıyla birlikte olan öz kız kardeşi gibi belirli koşullar altında asabe olanlara "maa'l-gayr asabe" denir.¹¹⁰

4.2.2.1. Bizatihi Asabe Olan Mirasçılar (Binefsihî Asabe)

Asabe binefsihî, kendisiyle arasında herhangi bir kadının olmadığı erkek mirasçı grubuna denilmektedir. Bunlar vefat eden kişiye doğrudan ya da diğer bir erkek vasıtası ile de bağlı olabilirler. Vefat edenin babası ve oğlu doğrudan, babasının babası ve oğlunun oğlu da diğer bir erkek vasıtasıyla bağlı olan "asabe binefsihî"dir.¹¹¹

Mûrisin cüz'ü ve fûruundan asabe olan mirasçılar, miras bırakanın oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun oğlunun... oğlu, birinci sınıf asabe binefsihîdir. Vefat edenin oğlunun kendi kız kardeşiyle birlikte bulunduğu durumdur.¹¹² Mûrisin aslı ve usulü olan mirasçı grubuna miras bırakanın

¹⁰⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, 10/324.

¹⁰⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10/525.

¹⁰⁸ Aktan, *Miras Hukuku*, 174.

¹⁰⁹ Aktan, *Miras Hukuku*, 83-84.

¹¹⁰ Karaman, "Asabe", 3/452.

¹¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174; Secâvendî, *el-Ferâizü's-Sirâciyye*, 47; Karaman, "Asabe", 3/452.

¹¹² en-Nisâ 4/11.

babası, babasının babası... ikinci sınıf asabe binefsihîdir. Ayette baba, anne ile beraber bulunup çocuklarının olmadığı durumdur. Bu durumdaki babaya, anneye terikeden farz hissesi verildikten sonraki kısım verilir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Eğer ölünün çocuğu yoksa ve anne baba mirasçı olursa annenin terikeden hissesi üçte birdir”¹¹³ ayeti ve Hz. Peygamber (s.a.s.)’in “Hisseleri sahiplerine veriniz, kalan ise en yakın/en lâyük erkeğindir”¹¹⁴ hadisi buna delildir.¹¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedirde şehit düşen Sa’d b. Rabi’nin mirasının paylaşılmasıyla ilgili, Sa’d’ın kardeşini çağırarak “Sa’d’ın iki kızına üçte iki, karısına sekizde bir vermesini, kalanın da kendisine ait olmasını emretti”¹¹⁶ yönündeki uygulama ve “Hisseleri sahiplerine veriniz, kalan ise en yakın/en lâyük erkeğindir”¹¹⁷ hadisi amca ve amcaoğullarının asabe olduğunun delili olarak kabul edilmektedir.¹¹⁸

4.2.2.2. Asabeliği Başkası Sebebiyle Olanlar (Biğayrihî Asabeler)

Bu gruba girenler içerisinde yakınlık bakımından birbirine eşit olan “kadın ve erkek” olan asabeler, dört grupta ele alınmaktadır. Bunlar vefat edenin oğluyla birlikte bulunan kızlar; oğlun oğlu ya da bunun oğluyla birlikteki oğul kızlar; öz erkek kardeşle birlikte bulunan öz kız kardeşler; baba bir erkek kardeşle beraber bulunan baba bir kız kardeşlerdir.¹¹⁹ Asabe bigayrihî, bir kişi olduğunda erkek kardeşleri ile birlikte olan kadın grubundakilerdir.¹²⁰ Bu grup altında; miras bırakanın kızları/oğlunun kızlarıyla ilgili olarak ayette “Allah erkeğe kadının hissesinin iki katını vermenizi emreder”¹²¹ buyrulmuştur. Ayetteki ifadesiyle miras bırakanın kızı, kendisini asabe yapan erkek kardeşi ile beraber bulunması halinde ashâb-ı ferâizden birinin bulunması durumunda o kişinin terikeden payını alması sonrası kalan miktarı aralarında iki erkeğe bir kadına olacak şekilde paylaşırlar.

Kız evladın asabe olarak bu şekildeki mirasçığı asabe bigayrihî mirasçılık olarak ifade edilir.¹²² İcmâ bulunması nedeniyle, ayette geçen “çocuklar” ifadesi mecaz yolu ile erkek evlatlarını da kapsayacak şekilde, şayet kız olmazsa oğlun kızı, kız yerine geçer ve onun için sabit olan hak aynen oğul kızları için de sabit olur.¹²³ Bu grup altındaki diğer mirasçılar; miras bırakanın anne babası ya da baba bir kız kardeşleridir. Mûrisin anne-baba bir ve baba bir kız kardeşlerinin asabe olarak mirasçı olduğu belirtilmiştir. Ayette “... Eğer kardeşler erkekli ve kızlı olarak karışık bulunurlarsa, erkeğe iki kız hissesi kadar verilir”¹²⁴ şeklinde bu durum ifade edilmiştir.

¹¹³ en-Nisâ 4/11.

¹¹⁴ Buhârî, “Ferâiz”, 8; Müslim, “Ferâiz”, 2.

¹¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174.

¹¹⁶ İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Tirmizî, “Ferâiz”, 3.

¹¹⁷ Buhârî, “Ferâiz”, 8; Müslim, “Ferâiz”, 2; Tirmizî, “Ferâiz”, 8.

¹¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/178.

¹¹⁹ Karaman, “Asabe”, 3/452.

¹²⁰ Secâvendî, *el-Ferâizü’s-Sirâciyye*, 47; Uzunpostalcı, *Hukuk ve İslâm Hukuku*, 166-167.

¹²¹ en-Nisâ 4/11.

¹²² Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, 5/274; Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*, 20.

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/141.

¹²⁴ en-Nisâ 4/176.

4.2.2.3. Başkasıyla Asabe Olanlar (Asabe Maa'l-Ğayrihi)

Asabe maa'l-ğayrihî, miras bırakanın baba ve anne tarafından kız kardeşlerin, kız çocuklar ile birlikte buldukları zaman mirastan hak ettikleri payı alan mirasçı gruptur.¹²⁵ Eğer bunlar yoksa, kalan miras oğlun kızlarına kalır. Asabe maa'l-ğayrihî'de murisin mirasçılığında, akrabalık bağının bulunması gerekir.¹²⁶ Hanefî hukukçular, kız çocuklar ile buldukları zaman kız ve erkek kardeşlerin asabe olarak mirastan pay alacaklarını belirtmişlerdir.¹²⁷ Kızların ve bulunması halinde diğer mirasçıların paylarını almasıyla geriye kalan kısmı bu kız kardeşler alırlar. Ancak birden çok olmaları durumunda kalan kısım aralarında eşit olarak paylaşılır.¹²⁸ Asabe maa'l-ğayrihinin dayanağı, "Kıza yarı, oğul kızına üçte ikiye tamamlamak için, altıda bir, kalan da kız kardeşindir"¹²⁹ hadisidir, "Kız kardeşleri, kızlarla birlikte asabe yapınız"¹³⁰ hadisidir.¹³¹ Asabe maa'l-ğayrihî mirasçılığını kabul eden Hanefî hukukçular buna "bir kimse ölür, geride çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terikesinin yarısı onundur. Eğer ölen kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona mirasçı olur"¹³² âyetinin kız çocuklar ile bulunmaları durumunda kız kardeşlerin mirasçılığına delil olarak getirmişlerdir.¹³³

4.3. Zevi'l-Erhâm Grubu ve Mirasçılığı

Zevi'l-erhâm, sözlükte nesep yolu ile birbirlerine bağlı olan akrabalara denilmektedir.¹³⁴ İslâm miras hukuk terminolojisinde, ashâbü'l-ferâizin ve asabenin dışındaki müteveffanın erkek ve kadın akrabalarıdır.¹³⁵ Vefat edenin, ashâbü'l-ferâiz akrabaları veya asabelerden herhangi bir vârisi bulunmuyorsa bu durumda diğer akrabaları mirasçı olacaklardır.¹³⁶ Bu grubakilerin miras haklarıyla ilgili muayyen pay belirlenmeyen ve asabeler arasında zikredilmeyen kan hısımları için zevi'l-erhâm terimi kullanılmıştır.¹³⁷

Zevi'l-erhâmı mirasçı olarak kabul eden; Hz. Ömer, Hz. Ali ve Abdullah b. Abbas gibi sahâbeden; Alkâme b. Kays ve İbrahim en-Nehâî gibi tâbiûndan bazıları karşısında, ashâbtan Zeyd b. Sâbit, zevi'l-erhâm grubunun mirasçılık haklarının olmadığını ifade ederek, ashâb-ı ferâiz ve asabeden kalan mirasın hâzineye verileceğini belirtmiştir. Hanefîler ve Hanbelîler, ashâbü'l-ferâiz ve asabe grubundan kimse bulunmazsa zevi'l-erhâmın mirasçılığının bulunacağını,¹³⁸ Mâlikîler ve

¹²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/9.

¹²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/157.

¹²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174-175; Secâvendî, *el-Ferâizü's-Sirâciyye*, 47; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, 5/276.

¹²⁹ Buhârî, "Ferâiz", 7; Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 4.

¹³⁰ Buhârî, "Ferâiz", 11.

¹³¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/159.

¹³² en-Nisâ 4/176.

¹³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/157.

¹³⁴ Hamza Aktan, "Zevi'l-Erhâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 307.

¹³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138; Zeynüddîn İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 9/363.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138; Secâvendî, *el-Ferâizü's-Sirâciyye*, 151.

¹³⁷ Aktan, *Miras Hukuku*, 84.

¹³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/2-13; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/317..

Şâfîiler ise zevi'l-erhâmın mirasçı olamayacağını ifade etmişlerdir.¹³⁹ Zevi'l-erhâmla ilgili açık bir ayet bulunmamaktadır. Ancak “Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere hisse vardır. Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır”¹⁴⁰ ve “Daha sonra iman edenler, hicret edip size katılanlar da sizdendirler. Akraba olanlar Allah'ın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar. Allah her şeyi hakkıyla bilir”¹⁴¹ ayetleri bunun dayanağı olarak gösterilmiştir.¹⁴²

Zevi'l-erhâmdan ilk gruba giren dayıdır. Dayının mirasıyla ilgili olarak hadiste “Kim bir mal bırakırsa, o mal mirasçılarındır. Ben, kimin mirasçısı olmazsa onun diyetini öder ve ona mirasçı olurum. Dayı mirasçısı olmayanın mirasçısıdır, onun diyetini öder ve ona mirasçı olur”¹⁴³ buyrulmuştur. Hz. Ömer, dayının mirasçılığı ile ilgili olarak, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in “Dayı, mirasçısı olmayanın mirasçısıdır”¹⁴⁴ hadisini nakletmiştir.¹⁴⁵

Bu gruba giren diğer kişiler kız kardeşin çocuğunun mirasıdır. Kız kardeşin oğlu, miras bırakanın vârisi bulunmazsa mirasçılık hakkı bulunmaktadır. “Kız kardeşin oğlu kavimendir, onların içindedir”¹⁴⁶ hadisi buna delildir.¹⁴⁷

Zevi'l-erhâm grubuna giren kişilerden diğerleri hala ve teyzenin mirasçılığı ile ilgilidir. Bu gruba giren hala ve teyzenin mirasıyla ilgili olarak, Hz. Peygamber “Bana onların mirasçılıklarıyla ilgili bir şey nazil olmadı”¹⁴⁸ rivayeti, belirli pay sahipleri ya da asabeden birinin bulunması halinde hala ve teyzenin mirasçı olamayacağını belirtmektedir. Bunlar ashâbü'l-ferâiz, asabe-i nesebiyye/asabe-i sebebiyye, ya da red yolu ile vâris olanlardan herhangi bir mirasçının olmadığı durumlarda zevi'l-erhâm olarak mirasçılık hakları bulunur. Hanefî hukukçulara göre zevi'l-erhâm grubundakiler kendilerinden önce vefat edenlerin miras hisseleri oranında terikeden pay alabilirler.¹⁴⁹ Bu sebeple ashâbü'l-ferâizden veya asabeden mirasçısı bulunmayan mirasçının, teyze ve hala gibi akrabaları “Akraba olanlar Allah'ın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar”¹⁵⁰ ayeti çerçevesinde değerlendirilmiş ve zevi'l-erhâm grubu kapsamında mirasçılık haklarının bulunduğu kabul edilmiştir.¹⁵¹

¹³⁹ Ebu'l-Velîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2004). 4/124; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/12.

¹⁴⁰ en-Nisâ 4/7.

¹⁴¹ el-Enfâl 8/75.

¹⁴² Ebu Zehra, *Ahkâmü't-Terikât ve'l-Mevâris*, 190-191; Aktan, *İslâm Miras Hukuku*, 200-201.

¹⁴³ Tirmîzi, “Ferâiz”, 12; İbn Mâce, “Diyat”, 7.

¹⁴⁴ Ebû Bekr Abdurrezzak es-San'ânî, *el-Musannef* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1403), 9/224.

¹⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/3.

¹⁴⁶ Buhârî, “Ferâiz”, 25, “Menâkıb”, 6; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 121.

¹⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/3.

¹⁴⁸ Abdurrezzak, *el-Musannef*, 10/281.

¹⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/6; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/465-466.

¹⁵⁰ el-Enfâl 8/75.

¹⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/3, 18.

4.4. Anlaşmalı Mirasçılar (Mevle'l-Muvâlât)

Bu gruba giren mirasçılığın esası, karşılıklı rızayla oluşturulan dayanışmaya ve yardımlaşmaya dayanan, hukukî bir işlemde oluşan hükûmî akrabalıktır.¹⁵² İslâm dinine girmiş bir kimseyle İslâm ülkesi vatandaşının karşılıklı olarak mirasçı olmaları konusunda yaptıkları velâ sözleşmesine muvâlât akdi denilmektedir.¹⁵³ Muvâlât akdi her ne kadar tartışmalı olsa da¹⁵⁴ Hanefî hukukçular,¹⁵⁵ “Anne, baba ve akrabanın geride bıraktıklarından her biri için yakın vârisler belirledik. Antlaşma yoluyla yakınlık bağı kurduğunuz kimselere de paylarını verin”¹⁵⁶ âyetinin muvâlât sözleşmesi ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Hanefî hukukçular, zevi'l-erhâmın, bir mirasçı grubunun bulunmaması durumunda kendisi ile velâ sözleşmesi yapılmış bir kişinin mirasçılık hakkının bulunduğunu belirtmişlerdir. Diğer mezhepler bunun nesh edildiğini ifade etmişlerdir.¹⁵⁷ Zira ayette geçen “mirasçı kıldık” ifadesinin muvâlât sözleşmesine işaret ettiği ve bunu teyit ettiği söylenebilir. Ayetteki, “yeminlerinizin bağladığı” ifadesi yemin ile yapılan akdi ifade etmektedir.¹⁵⁸ Temîm ed-Dârî, Rasûlullah’a “Bir kimse bana gelip el sıkışıyor ve muvâlât sözleşmesi yapıyor” demesi üzerine Hz. Peygamber “O senin kardeşin ve mevlâdır. Sen ona hayatında ve ölümünde daha layıksın”¹⁵⁹ buyurmuştur. Bu hadisten hareketle Hanefî hukukçular, mevle'l-muvâlâtın, hayatında onun adına cinayet diyetini ödemeyi üstlenmeye, vefat ettiğinde de mevle'l-muvâlât mirasçısı olmaya hak sahibi olacağını belirtmişlerdir.¹⁶⁰ Yapılan bu anlaşmayla mevle'l-muvâlât olan kişi ya terikenin hepsini ya da karı ve kocadan kalan kısmı almaktadır.¹⁶¹ “Kendileriyle yeminleştiginiz kimselere hisselerini veriniz”¹⁶² ayetiyle, Cahiliyye dönemindeki velâ sözleşmesinin sağladığı mirasçılık hakkı, Enfâl 8/75 ve Ahzâb 33/6 ayetleriyle neshedilmiştir.¹⁶³ Zira “Velâ ancak âzat edene aittir”¹⁶⁴ hadisiyle “İslâm’da hilf yoktur”¹⁶⁵ hadisinin, velâ sözleşmesinin herhangi bir mirasçılık hakkı doğurmayacağı, bu nedenle mirasçısı olmayan birinin mirasının devlete intikal edeceği belirtilmiştir.¹⁶⁶

Sonuç

İslâm hukukunda hem aile fertlerinin hukukunu hem de bireyin bizzat malları üzerindeki haklarını korumaya yönelik hükümler bulunmasına rağmen, aile fertlerinin kendi malları

¹⁵² Şükürü Özen, “Velâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/11.

¹⁵³ Özen, “Velâ” 43/11.

¹⁵⁴ Alkış, “Miras Hisseleri”, 371.

¹⁵⁵ Özen, “Velâ”, 43/14.

¹⁵⁶ en-Nisâ 4/33.

¹⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 8/91; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/645.

¹⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/43-44; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/473 476.

¹⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 13.

¹⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 30/44.

¹⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/75; Cürçânî, *Şerhu's-Sirâciyye*, 9.

¹⁶² en-Nisâ 4/33.

¹⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 8/274-277.

¹⁶⁴ Buhârî, “Kefâlet”, 2; Müslim, “Fezâ'ilü's-sahâbe”, 206.

¹⁶⁵ Buhârî, “Edeb”, 67.

¹⁶⁶ Cürçânî, *Şerhu's-sirâciyye*, 11; Ali Haydar Efendi, *Teshîlu'l-Ferâiz*, çev. Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitabevi, 1984), 27; Alkış, “Miras Hisseleri”, 372.

üzerinde de savurgan ve özgürce tasarruf edebilmelerine sınırlama getirmiştir. İslâm miras hukukunda esas itibari ile yapılan düzenlemeler, Medine dönemi ile birlikte başlamıştır. Bundan önceki süreçte Arapların eski adetleri devam ettirilegelmiş hicretten üç yıl sonra ise İslâm miras hukuku ile düzenlemeler vaz' olunmaya başlanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Ensâr ve Muhacir arasında gerçekleştirdiği kardeşlik anlaşmasına dayalı sözleşmeyi mirasçılık sebebi sayarak bu yönde ilk uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Enfâl suresi 75. ayetle Ahzâb suresi 6. ayetlerinin nazil olması ile birlikte bu uygulama sona erdirilerek yürürlükten kaldırılmıştır. Başka bir ayet olan Bakara suresi 180 ve 181. ayetleri ile akrabalara vasiyetle miras bırakılabileceği belirtilmiş olsa da Nisâ suresi 7. ayetiyle akrabaların da mirasta paylarının olduğu ifade edilerek vasiyetle miras bırakma ortadan kaldırılmış, mirasçı grupların hisseleri belirlenmiştir.

İslâm miras hukukunda “ashâbü'l-ferâiz” veya “belli bir paya sahip mirasçılar” olarak adlandırılan bir grup mirasçı vardır. Bu mirasçıların mirastaki payları, Kur'an, Sünnet ve icmâda bulunan kurallara göre belirlenir. Bu sistemin amacı, İslâm'dan önce mirastan dışlanmış olanları korumak ve kadın akrabalar için belirli korumalar sağlamaktır. Belirli paylara sahip mirasçılar grubu, koca, eş, baba, büyükbaba, kız, oğlun kızı, anne bir kardeşler, anne ve baba bir kız kardeşler ile anne ve büyükanneyi içerir. Bu mirasçıların çoğunluğunun kadın olduğuna dikkat etmek önemlidir. Bir miras söz konusu olduğunda, miras diğer mirasçı gruplarına dağıtılmadan önce ilk olarak bu mirasçıların payları verilir.

Asabe, tek başınayken terikenin tamamını, belli pay sahipleriyle birlikteyken bu kişilerden arta kalanı alan mirasçı gruplardandır. Genellikle asabe grup erkeklerden oluşur. Ancak bazı durumlarda kadınlar da asabe olarak kabul edilebilir. Asabe, diğer hissedarlarla birlikte bulunmadıkları takdirde malın tamamını alabileceği gibi diğer hisseler dağıtıldıktan sonra kalanı da alabilir. Asabe, vefat eden kişiyle olan ilgisindeki mahiyete göre nesep asabesi ve sebep asabesi olarak iki kısımda incelenmiştir. Nesep asabesi, ölen kişiyle olan ilişkiye göre üç gruba ayrılır. Sebep asabesi, özellikle bir köleyi azat eden ve ölen kişiyle akraba olan kişiyi ifade eder. Asabe söz konusu olduğunda, ölen kişiye yakınlığın farklı dereceleri vardır ve farklı derecelerde birden fazla torun varsa, daha yüksek derecedeki torun miras alırken, oğul veya torun gibi daha düşük derecedekiler mirastan mahrum bırakılır. Ancak, oğulun oğlu ve babası bu kuralın istisnasıdır ve her zaman mirasçı olurlar.

Ölen kişiye kan veya sebep yoluyla bağlı olan akrabaları ifade eden ve miras almada öncelik hakkı olan zevi'l-erhâmın miras alıp alamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî ve Hanbelî mezhepleri ayet ve hadislere dayanarak zevi'l-erhâmın miras alabileceğini savunur. Şafiî ve Mâlikî mezhepleri ise bu konuda açık bir hüküm bulunmadığını ve mirasın beytü'l-mâle veya fakir Müslümanlara verilmesi gerektiğini savunur.

Kişinin ölümünden sonra mirasçıların haklarını güvence altına alan İslâm miras hukukunda, her bir mirasçının hak ettiği belirli payı ifade eden “Farîza” kavramında on bir mirasçı grubun olduğu görülmüştür. Bunlara çeşitli koşullara bağlı olarak kırk farklı pay tahsis edilmiştir. Miras bırakma yetkileri sınırlı olduğundan, ölen kişi malları üzerinde tam yetkiye sahip değildir.

Mirasçılar, paylarının uygun şekilde tahsis edilmediğini düşündükleri takdirde itiraz etme hakkına da sahiptir. Ölen kişinin yakın akrabalarının bulunmadığı durumlarda mal, beytül-mâle verilebilir veya yoksul Müslümanlar arasında dağıtılabilir.

Hz. Peygamber, vasiyetin mirasçı olmayanlara en fazla 1/3 oranında yapılabileceği şeklinde bir düzenleme yapmıştır. Nisâ suresi 11, 12, 13 ve 176. ayetleri ile miras hükümleri yürürlüğe girmiştir. Yapılan araştırmada şu açıkça görülmüştür ki Hanefi hukukçulara göre mirasla ilgili düzenlemeler kıyas yoluna başvurulmaksızın naslarla belirlenmiştir. İslâm miras hukukunun kaynağının vahiy olmasından dolayı din farkı da mirasçılığa mani bir durum olarak kabul edilmiştir. Buna göre aynı devletin vatandaşı olsalar bile Müslüman bir kişinin gayri müslim birine, gayri müslim bir kişinin de Müslüman birine mirasçı olması mümkün değildir. Diğer yandan vahiyle ortaya konulan mirasçılık düzenlemesinde, mirasçılık gruplarının oluşturulmasında ve bunların hisse oranlarının takdirinde bazı hikmetler olduğu belirtilmiştir. Zira Nisâ suresinin 11. ayetiyle kız ve erkek çocuklarla baba ve annenin miras payları belirtildikten sonra *“Hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz”* buyrulmuştur. Nisâ suresinin 12. ayeti karı ve kocanın kız ve erkek kardeşlerin payları belirtilerek *“Kimse zarar görmesin, Allah’ın hükmü budur”* ifadesiyle buna vurgu yapılmıştır. Nisâ suresinin 176. ayetinde de çocuğu ve babası olmadan vefat eden kişinin terikesinin nasıl paylaşılacağı ifade edilerek *“Yanılmayınız diye Allah size açıklama yapıyor”* buyrulmuş miras konusundaki insanların hataya düşmelerinin önlenmesine yönelik teferruatlı düzenlemeler yapılmıştır. Nisâ suresi 13. ayette geçen *“Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’a ve peygamberine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır”* ifadesiyle miras paylarının Allah’ın koyduğu sınırlar çerçevesinde olduğu belirtilerek mirasçı grupların buna göre hisselerinin farklı olacağına ve bunun hikmetine vurgu yapılmıştır. Diğer yandan mirasçı gruplar ve hisseleri şer’an hâs lafızla belirlenmiştir. İslâm hukuk metodolojisinde mirasçı gruplar ve hisseleri hâs lafızla belirlendiğinden, bu lafızlar vaz’ olunduğu manaya delalet bakımından kat’îdir. Herhangi bir zamana ve şarta bağlı olarak değişimleri de şer’an mümkün değildir.

Kaynakça

- Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/143-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Aktan, Hamza. *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*. Erzurum: İşaret Yayınları, 1989.
- Aktan, Hamza. "Zevi'l-Erhâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/307-308. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ali Haydar Efendi. *Teshîlü'l-ferâiz*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1322.
- Alkış, Alparslan. "İslâm Hukukunda Miras Hisselerinin Şer'i Dayanakları". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 341-375.
- Berkî, Ali Himmet. *İslâm Hukukunda Ferâiz ve İntikâl*. sad. İrfan Yücel. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986.
- Berkî, Şakir. *Miras Hukuku*. Ankara: Ege Matbaası, 1959.
- Bilgili, İsmail. *Osmanlı Tanzimat Dönemi İslâm Miras Hukuku*. Konya: Tekin Kitabevi, 2018.
- Bilgili, İsmail. "İslâm Miras Hukukunda Kıyasın Fonksiyonu ve Kıyas Uygulamaları". *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi* 22 (2013), 225-256.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail *el-Câmi'ü's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salahaddin. *Keşşâfü'l-kinâ' 'an metni'l İkna*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l Fikr, 1997.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Cürçânî, Şerif Ali b. Muhammed. *Şerhu's-Siraciyye*. Mısır: Matbaatü Mustafa Halebî, 1944.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı, Yayınları, 1992.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Ahkâmü't-Terikât ve'l-Mevârîs*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1963.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2005.
- Gözübenli, Beşir. "Mefkûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/353-356. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Dâr-u İhyâ-i Türâsi'l-Arabî, t.y.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ. *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *Şerhu'l-Kebir Ala Metni'l-Muğnî*. Kâhire: y.y., ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *Ravzatü'n-nâzir*. 4 Cilt. Riyad: Müessesetu'r-Reyyân, 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddin. *el-Bahrü'r-râ'ik*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004.

- İmre, Zahit - Erman, Hasan. *Miras Hukuku*. İstanbul: Der Yayınevi, 1993.
- İnan, Ali Naim. *Miras Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, 1982.
- Karaman, Hayreddin. "Asabe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/452-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Kâsânî, Alaüddîn Ebû Bekr. *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcûd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru l Kütübi'l İlmiyye, 2010.
- Kışkî, Muhammed Abdurrahim. *el-Mîrâsü'l-Mukârin*. Mısır: y.y., 1961.
- Kudûrî, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed. *et-Tecrîd el-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-Mukârane*. thk. Muhammed Ahmed Sirâc-Ali Cuma. 8 Cilt. Kâhire: Dâru's-Selâm, 2006.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Baskı, 2003.
- Mahluf, Hasaneyn Muhammed. *İslâmda Miras Hukuku*. Ankara: Nur Dağıtım, ts.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: Terike Yayınları, 2015.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Özay, Hilal. "İslâm Miras Hukukunun Özellikleri". *İslâm Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2018), 203-224.
- Özen, Şükrü. "Velâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/11-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk. *el-Müsannef*. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1983
- Secâvendî, Muhammed b. Abdürreşîd. *el-Ferâizü's-Sirâciyye*. İstanbul: Hanifiyye Kitapçılık, 1999.
- Serahsî, Şemsüelimme. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993.
- Şafak, Ali. "Mukayeseli Hukuk Açısından Furuu Karşısında Usulün Miras Hakkı". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 12/1 (Ocak-Şubat 1973), 38-42.
- Şener, Mehmet. "İslâm Miras Hukuku ile İlgili Terimler". *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994), 25-42.
- Şîrâzî, Ebu İshâk. *el-Mühezzeb*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l Beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câm'ü'l-kebîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Uzunpostalıcı, Mustafa. *Hukuk ve İslâm Hukuku 2*. Konya: Damla Ofset Matbaası, 1996.
- Yazıcı, Abdurrahman. *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*. Saarbrücken/Almanya: Türkiye Alim Kitapları, 2015.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fikhi Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, 2004.

- Pakoğlu, Abdullah. “Seyyid Şerif Cürçânî'nin Varlık Tasavvuru”. *Uluslararası 14. ve 15. Yüzyıl İslam Düşüncesinde Felsefe Kelam ve Tasavvuf Sempozyumu Bildirileri I*. 163-171. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420.
- Sayılı, Aydın. “İbn Sina/Doğumunun Bininci Yılı Armağanı”. 255-302. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Çur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Beyrut: Dâru Hicr Li't-Tabaa ve'n-Neşr ve't-Tevzi` ve'l-İ'lan, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Yayınları, 1979.
- Yiğit, Fevzi. *İbn Arabî Metafiziğinde İnsan*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2016.
- Youtube, “Nabil Nabil” (Erişim 14 Mart 2024). https://www.youtube.com/watch?v=iMur_wcQXJc
- Zebîdî, Muhammed Murteza ez-. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Çâmûs*. thk. Heyet (Kuveyt: et-Türasü'l-A'rabî, 1997). 40 Cilt. Kuveyt: et-Türasü'l-A'rabî, 1997.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Meâni'l-Çur'ân ve i'râbuhu*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Cârullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşâf 'an haqâ'iki çavâmizi't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407.
- Zuhaylî, Vehbe İbn Mustafa. *et-Tefsîru'l-münîr*. 30 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1418.